

Концептуальні основи цифровізації кримінального провадження України

Монографію присвячено дослідженню проблеми цифровізації кримінального провадження. У роботі запропоновано систему концептуальних положень теоретико-правового й прикладного характеру щодо застосування цифрових технологій у кримінальному судочинстві.

Для науковців, працівників органів кримінальної юстиції, викладачів, аспірантів і студентів-правників.

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ВИВЧЕННЯ
ПРОБЛЕМ ЗЛОЧИННОСТІ ІМЕНІ АКАДЕМІКА В. В. СТАШИСА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ УКРАЇНИ

Монографія

*За загальною редакцією
доктора юридичних наук, старшого наукового співробітника
Н. В. Глинської*

Харків
«Право»
2024

DOI: <https://doi.org/10.31359/9786178612139>

УДК 343.1(477)

K68

Авторський колектив:

вступ – Н. В. Глинська; підрозділ 1.1 – Н. В. Глинська, Д. І. Клепка; підрозділ 1.2 – Н. В. Глинська; підрозділ 1.3 – Н. В. Глинська, Д. І. Клепка; розділ 2 – Н. В. Глинська, Ю. С. Репіна; підрозділ 3.1. – Н. В. Глинська; підрозділи 3.1.1–3.1.2 – О. І. Марочкін; підрозділ 3.1.3. – М. І. Пашковський; підрозділ 3.2.1 – С. В. Подкопаєв; підрозділ 3.2.2 – М. І. Пашковський; підрозділ 3.3.1 – Н. В. Глинська; підрозділ 3.3.2.1 – Д. І. Клепка; підрозділ 3.3.2.2 – Д. І. Клепка, А. А. Барабаш; підрозділ 3.3.3 – Ю. С. Репіна

Рецензенти:

О. М. Дроздов – доктор юридичних наук, професор кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін юридичного факультету ПВНЗ «МЕГУ імені академіка Степана Дем'янчука»;

І. А. Тітко – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права та кримінально-правових дисциплін Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

*Рекомендовано до видання вченою радою Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України
(протокол № 13 від 27 листопада 2024 р.)*

Концептуальні основи цифровізації кримінального про-
K68 **вадження України : монографія / за заг. ред. Н. В. Глинської ;**
НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса Нац.
акад. прав. наук України. – Харків : Право, 2024. – 452 с. – DOI:
<https://doi.org/10.31359/9786178612139>.

ISBN 978-617-8612-13-9

Монографію присвячено дослідженню проблеми цифровізації кримінального провадження. У роботі запропоновано систему концептуальних положень теоретико-правового й прикладного характеру щодо застосування цифрових технологій у кримінальному судочинстві.

Для науковців, працівників органів кримінальної юстиції, викладачів, аспірантів і студентів-правників.

УДК 343.1(477)

Видання в електронному вигляді розміщується у відкритому доступі на сайті НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України в розділі «Електронні джерела» (<https://ivpz.kh.ua/uk/електронна-бібліотека/>) вкладки «Інфопідтримка». Для опису видання чи посилання на нього слід використовувати пряме URL-посилання або цифровий ідентифікатор об'єкта (DOI).

© Авторський колектив, 2024

© Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, 2024

ISBN 978-617-8612-13-9

Зміст

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	5
ВСТУП	7
Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	14
1.1. Рушійні сили (чинники інтенсифікації) цифровізації кримінального провадження	14
1.2. Понятійний контент та напрями цифровізації кримінального провадження	31
1.3. Стандарти цифровізації кримінального провадження як регулятори її розумних меж	38
Розділ 2. РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ЦИФРОВІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	70
2.1. Поняття ризику, його характеристика, види ризиків цифровізації кримінального провадження	70
2.2. Сутність та переваги використання ризик-орієнтованого підходу при вирішенні завдань цифровізації кримінального провадження.....	126
2.3. Стратегічний і тактичний рівні застосування ризик-орієнтованого підходу в процесі цифровізації кримінального провадження	136
2.4. Етапи керування ризиками цифровізації кримінального провадження	143
Розділ 3. ОКРЕМІ СТРАТЕГІЧНІ Й ТАКТИЧНІ ПИТАННЯ ЦИФРОВІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	188
3.1. Стратегічні й тактичні питання доказування в умовах цифровізації кримінального провадження	188
3.1.1. Поняття електронних доказів у кримінальному провадженні, їх види та класифікація	188
3.1.2. Властивості електронних доказів у кримінальному провадженні	205

3.1.3. Особливості використання електронних доказів у кримінальному провадженні.....	233
3.1.3.1. Цифрова інформація з відкритих джерел. Відкриті цифрові дані у кримінальному провадженні	233
3.1.3.2. Обмін доказами під час міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні	274
3.1.3.3. Оцифрування матеріалів кримінальних проваджень: від ідеї до реалізації	285
3.1.3.4. Демонстраційні (наочні) засоби у кримінальному провадженні	293
3.2. Інституційна розбудова цифровізації кримінального провадження	301
3.2.1. Участь органів прокуратури в процесах цифровізації кримінального провадження	301
3.2.2. Участь адвокатури в процесах цифровізації кримінального провадження	327
3.3. Стратегія й тактика впровадження окремих технологій у кримінальне провадження.....	360
3.3.1. Стратегічні питання запровадження режиму PaperLess у кримінальному провадженні України	360
3.3.2. Стратегія й тактика унормування окремих дистанційних процедур у кримінальному провадженні	373
3.3.2.1. Окремі стратегічні й тактичні питання унормування дистанційного досудового розслідування	374
3.3.2.2. Окремі стратегічні й тактичні питання унормування дистанційного судового провадження	388
3.3.3. Стратегічні й тактичні питання використання технологій штучного інтелекту в кримінальному провадженні	421
ВИСНОВКИ	442

Вступ

Стрімке впровадження інформаційних технологій (далі – ІТ) і телекомунікацій у всі сфери соціального життя, що спостерігається останніми роками, запустило глобальний процес інформатизації суспільства, всеосяжний перехід до процесу створення, фіксування та передачі інформації в електронному просторі. Автоматизація, оцифрування даних та диджиталізація стали ключовими гаслами в різних соціальних сферах, здебільшого в бізнесі та державному управлінні. Світовий сучасний тренд розвитку суспільства передбачає повсюдне використання ІТ у всіх галузях і за всіма напрямками людської життєдіяльності. Серед прийнятих нормативних документів останніх років є чимало таких, які покликані закріпити вітчизняний напрям суспільного розвитку, що корелює зі світовими тенденціями: Концепція розвитку електронного урядування в Україні (2017), Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації (2018), Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні (2020), Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки (2021), Національна стратегія зі створення безбар’єрного простору в Україні на період до 2030 року (2021), Закон «Про Національну програму інформатизації (2022) тощо.

Однією з головних державних ініціатив у цьому напрямі стала програма «Держава у смартфоні», якою було передбачено до 2024 р. цифрову трансформацію всіх публічних послуг, доступних громадянам та бізнесу. Серед прикладів державних правових цифрових рішень слід зазначити, зокрема, про створення порталу державних послуг «Дія», мобільного застосунку «Твоє пр@во», урядових чат-ботів @TrudEconomBot, @ask_sls_bot, e-Voprog, «Пошук дітей», t.me/Traitor_Search_bot (Знайди зрадника!), t.me/stop_marauder_ua_bot (Стоп мародер) тощо.

Зважаючи на такі тенденції розвитку нашої держави, цілком логічно, що інформатизація та диджиталізація суспільства не оминули й кримінальне судочинство, яке «знає перманентних змін і реформування, перебуває в пошуку оптимального балансу інтересів держави, суспіль-

ства та окремих учасників кримінального процесу, прагне йти в ногу з науково-технічним прогресом»¹. Диджиталізація обґрунтовано визнається однією з основних тенденцій розвитку українського кримінального провадження.

Варто назвати «Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів», «Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки», «Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки», «Концепцію програми інформатизації місцевих та апеляційних судів і проекту побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи на 2022–2024 роки», тому що кожен із цих документів містить визнання на державному рівні спрямування до цифровізації вітчизняного правосуддя. У проєкті, підготовленому Національною радою з відновлення України від наслідків війни «Плані відновлення України» (матеріали робочої групи «Юстиція»), окрему увагу приділено кримінальній юстиції і, серед іншого, заплановано поглиблення диджиталізації в діяльності органів правопорядку в Україні та впровадження повноцінної системи електронного кримінального провадження (далі – ЕКП).

Ураховуючи європейські інтеграційні прагнення України, для нас набувають іншого значення, зокрема, Загальний регламент про захист даних (GDPR) (2016), Європейська декларація про європейські цифрові права (2022), Європейський закон про штучний інтелект (2024), Рекомендації CM/Rec(2020)1 Комітету міністрів державам-членам щодо впливу алгоритмічних систем на права людини, документи Європейської комісії з питань ефективності правосуддя Ради Європи (CEPEJ): «План дій CEPEJ на 2022–2025 роки: цифровізація для кращого правосуддя», Європейська етична хартія щодо використання штучного інтелекту в судових системах та їхньому середовищі (2018) (далі – Європейська

¹ Луцик В. В., Самарін В. І. Сучасний кримінальний процес країн Європи : монографія. Харків : Право, 2018. С. 5; Мурзановська А. В. Основні тенденції розвитку науки кримінального процесу в Україні в сучасних умовах. *Legal science and education in Ukraine and EU countries: a paradigm shift* : Collective monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2021. С. 285–310. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/159> (дата звернення: 15.04.2023).

хартія), Керівні принципи щодо електронного подання документів до суду (e-filing) та цифровізації судів (2021), Керівні принципи щодо проведення судових проваджень у режимі відеоконференції (2021), а також документи Консультативної ради європейських суддів (далі – КРЕС), яка підготувала низку висновків щодо використання ІТ у судочинстві: Висновок № 14 «Судочинство та інформаційні технології» (2011), Висновок № 26 «Рухаючись вперед: використання асистивних технологій у судочинстві» (грудень 2023); Регламент Європейського Парламенту та Ради (ЄС) 2024/1689 від 13 березня 2024 р., що встановлює гармонізовані правила щодо штучного інтелекту (набрав чинності 1 серпня 2024) та багато інших регламентів, рекомендацій, висновків інституцій Європейського Союзу (далі – ЄС) та Ради Європи.

Отже, запровадження новітніх цифрових технологій у цій царині є вельми затребуваним з огляду на перспективу суттєвого підвищення ефективності діяльності суб'єктів кримінального провадження при вирішенні його завдань, зокрема у спосіб надання органам досудового розслідування нових можливостей щодо розкриття кримінального правопорушення, встановлення особи, яка його вчинила, та її місця знаходження, прискорення провадження через застосування режиму відеоконференції тощо, – це з одного боку. З другого боку, автоматизація та переведення кримінального провадження в електронний формат (створення ЕКП), що є одним із основних напрямів цифровізації кримінального провадження (далі – ЦКП), значно спростить взаємодію суб'єктів кримінального провадження внаслідок упровадження електронної форми процесуальної комунікації, зменшить час погодження певних різновидів процесуальних рішень, а отже, сприятиме реалізації принципу розумних строків.

Проблематика цифровізації є популярною в зарубіжній та вітчизняній економічній літературі. Ґрунтовні дослідження у сфері особливостей процесів цифровізації економічних систем викладено в роботах С. Берна, Ж. Клерка, А. Коптелова, Т. Оноре, Х. Лутцевої, А. Мюррея, Ю. Рімана, Т. Окса, Ф. Скуотто. У. Хус, Р. Аткінсона, С. Холройда. Значний внесок у розвиток сучасної теорії диджиталізації зробили такі вітчизняні науковці, як І. Дульська, М. Дубін, А. Гуренко, С. Коляденко, В. Коренівська, О. Козляниченко, О. Криворучко, В. Ляшенко, Н. Мешко, Г. Соколова та ін.

Що ж до кримінальної процесуальної науки, то окремі питання використання цифрових технологій під час кримінального провадження були предметом дослідження таких українських науковців, як: В. Білоус, В. Бірюков, В. Голубєв, М. Гуцалюк, О. Жученко, О. Капліна, М. Карчевський, О. Колотило, Є. Лук'янчиков, Т. Михальчук, А. Молдован, Т. Павлова, А. Рибченко, М. Смирнов, В. Уваров, І. Хараберюш, В. Хахановський, С. Чернявський, Г. Чигрина, С. Шаренко та ін.

Утім нечисленними є монографічні дослідження, що присвячені саме проблематиці цифровізації у царині кримінального провадження. Серед них слід вказати на праці таких науковців, як Д. Літвекич, А. Столітній, О. Торбас, Д. Цехан. На особливу увагу заслуговують монографічні дослідження вітчизняних науковців останніх років, зокрема: «Електронне кримінальне судочинство: передумови виникнення, сучасний стан та перспективи розвитку» (І. Каланча, 2018), «Права людини в умовах цифрової трансформації суспільства» (за редакцією Д. Лученка, 2022), Використання цифрової інформації в кримінальному процесуальному доказуванні» (А. Скрипник, 2022), «Застосування режиму відеоконференції у кримінальному судочинстві» (А. Бежанова, Г. Тетерятник, Г. Мудрецька, 2023), а також підручник «OSINT при розслідуванні кримінальних правопорушень» (О. Торбас, 2024).

Примітним є те, що проблематика ЦКП нерідко пов'язується дослідниками з упровадженням e-case-менеджменту та переведенням окремих процесуальних відносин у систему електронного документообігу. Однак ЦКП не обмежується винятковим використанням технологій, проте характеризується зміною культури та способу мислення правозастосовників, набуттям ними цифрової компетентності; формуванням нових способів і принципів цифрової взаємодії учасників правовідносин тощо.

Варто також зазначити, що попри значну кількість наукових публікацій за тематикою ЦКП, сьогодні відсутнє як єдине розуміння мети та меж ЦКП, так і комплексної стратегії ЦКП, а отже, відсутнім є інтегрований науково-прикладний погляд на проблему, пов'язану із ЦКП. Тож, такий рівень наукової розробки цього напрямку не можна визнати достатнім для наявного запиту щодо концептуалізації цифрової трансформації кримінального провадження (далі – ЦТКП) та створення док-

тринального підґрунтя майбутнім законодавчим ініціативам. Тому видається необхідним проведення фундаментального дослідження щодо цифрової трансформації кримінального судочинства України з урахуванням кращих міжнародних практик використання ІТ у кримінальному провадженні. Розроблення ключових положень (теоретико-прикладного та нормативного характеру) ЦКП України сприятиме систематизації та алгоритмізації державної діяльності у цій сфері.

Наведене визначило вектор наукового пошуку, який, окрім правової та теоретичної діагностики ситуації у сфері ЦКП, формулювання понятійного апарату та визначення перспективних напрямів ЦКП, спрямовано також на з'ясування й дослідження стандартів ЦКП як регуляторів її розумних меж.

Зазначене є актуальним з огляду на важливість дотримання «кордонів» процесу діджиталізації в царині правосуддя, допустимого ступеня проникнення цифрових технологій у цю сферу, поза якими позитивний ефект, що очікується від ЦКП, перетвориться на зворотний негативний, здатний породжувати небажані правові наслідки.

Для проведення наукової розвідки важливим є той факт, що застосування цифрових технологій, крім незаперечних переваг, через низку об'єктивних та суб'єктивних чинників обґрунтовано пов'язується із ризиком для суспільної безпеки. Царина кримінального провадження належить до таких галузей, у яких ризики діджиталізації є глибшими через їх істотність для прав людини, що потребує більш виваженого підходу та підвищеного контролю за цим процесом. Тому на доктринальному та правотворчому рівні постає завдання максимального «просування» у бік ЦКП – у допустимих межах з урахуванням ризиків, які супроводжують цей процес (керування ризиками). Інакше кажучи, сприйняття ризику як об'єктивного супутника процесу ЦПК переводить у площину керування ними. Це звертає нас до думки про доцільність екстраполявання на процес ЦКП популярної у світі концепції ризик-орієнтованого підходу (далі – РОП) як засобу зниження ризику виникнення кризових явищ і розроблення державних програм у галузі запобігання небажаним подіям та їх ліквідації.

Так, нагальною є проблематика доказування в умовах ЦКП, зокрема питання щодо унормування електронних доказів та особливості їх

використання у кримінальному провадженні; блок питань щодо використання відкритих цифрових даних у кримінальному провадженні; практика оцифрування матеріалів кримінальних проваджень тощо. Серед ключових питань на шляху до ЕКП ЦКП вбачається розробка стратегії запровадження режиму PaperLess у кримінальному судочинстві України.

У контексті забезпечення ключового права людини на доступ до правосуддя під час воєнного стану на передній план виходить питання просування у бік подальшого розширення дистанційного провадження в Україні. Відповідно, потребують свого розгляду комплекс нормативно-праксеологічних питань проведення окремих дистанційних процедур у кримінальному провадженні.

Не можна залишити поза увагою інституційний складник процесу ЦКП. У зазначеному контексті дослідженню підлягають питання участі органів прокуратури та адвокатури в процесах ЦКП.

Дослідження питань ЦКП на сучасному етапі обов'язково потребує звернення до проблеми нормативного регулювання та застосування технологій ШІ в кримінальній юстиції в Україні та світі.

За неможливості охопити всі актуальні питання проблематики ЦКП фокус уваги дослідників приділено окремим із них, що дасть змогу наочно продемонструвати наявні проблеми правового регулювання та правозастосування у сфері ЦКП.

Наведені вихідні положення щодо соціально-політичного, нормативно-правового та праксеологічного чинників актуалізації ЦКП засвідчують актуальність обраної у 2021 р. теми наукового дослідження та зумовлюють його структурну побудову фахівцями відділу дослідження проблем кримінального процесу та судоустрою Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України протягом 2022–2024 рр. відповідно до технічного завдання.

Автори цієї роботи висловлюють щирі подяку її рецензентам – доктору юридичних наук, професору, завідувачу кафедри кримінального права та кримінально-правових дисциплін Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Тітку Івану Андрійовичу; кандидату юридичних наук, професору, декану факультету прокуратури Національного юридичного універси-

тету імені Ярослава Мудрого Мариніву Володимирі Івановичу, цінні поради яких із вдячністю були сприйняті при її підготовці.

Сподіваємося, що порушені в цій роботі питання, вектор їх наукової розробки та фокус дослідження започаткують плідну дискусію з проблеми як стратегії, так і тактики ЦКП в Україні, що в умовах апроксимації законодавства України та ЄС набуває особливого значення.

Наукове видання

Глинська Наталія Валеріївна,
Клепка Дар'я Ігорівна,
Рєпіна Юлія Сергіївна та ін.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ УКРАЇНИ

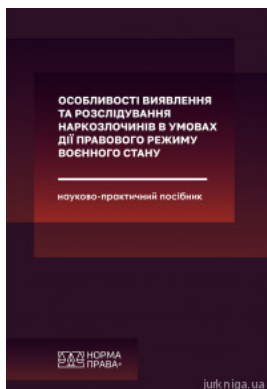
Монографія

Підписано до друку з оригінал-макета 21.12.2024..
Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 26,5. Обл.-вид. арк. 27.
Тираж 100 пр. Зам. № 364

ТОВ «Видавничий дім «Право»,
вул. Харківських Дивізій, 11/2, м. Харків, Україна
Для кореспонденції: а/с 822, м. Харків, 61023, Україна
Тел.: (050) 409-08-69, (067) 574-81-20, (063) 254-50-84
Вебсайт: <https://pravo-izdat.com.ua>
E-mail для замовників послуг: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для покупців: sales@pravo-izdat.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8024 від 05.12.2023

Виготовлено ТОВ «Промарт»,
вул. Весніна, 12, Харків, 61023, Україна
Тел. (057) 717-25-44
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5748 від 06.11.2017

Книги, які можуть вас зацікавити

Особливості виявлення
та розслідування
наркозлочинів в умовах
дії правового режиму
воєнного стану

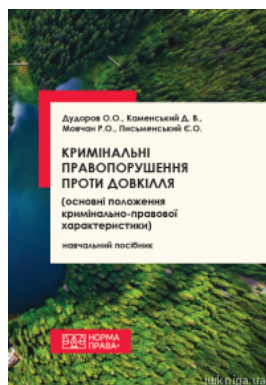
Юридична психологія.
Підручник

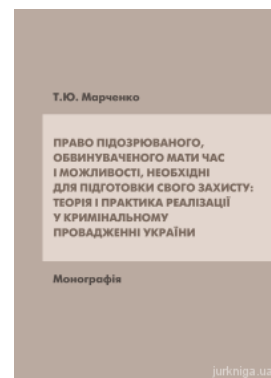
Кримінальний процес:
підручник

Кримінально-процесуа
льне право України

Кримінальні
правопорушення проти
довілля (основні
положення
кримінально-правової
характеристики)

Право підозрюваного,
обвинуваченого мати
час і можливості,
необхідні для
підготовки свого
захисту: теорія і
практика реалізації у
кримінальному...

Перейти до галузі права
Кримінальне право та процес

Перейти на сайт →